

loškom vidu (str. 57—62). Patnja, bol i stvarnost smrti, u kojima autor raspravlja na str. 63—73, sastavni su dijelovi ljudskog ovozemaljskog opstojanja koji podsjećaju na privremenost, nestalnost i neizvjesnost života. Od velike je važnosti s kakvim se uvjerenjem k njima pristupa. Kršćanin koji te stvarnosti promatra u svjetlu Kristova trpljenja i smrti, vlastito umiranje shvaća kao dovršenje svoga života.

Razlozima i stavovima »za« i »protiv« eutanazije posvećene su str. 74—82. Istina je da bolesnici pritisnuti teškom ili neizlječivom bolešću, napuštenošću i neshvaćanjem okoline katkad postavljaju zahtjeve i molbe za eutanazijom. Kod toga ipak treba postupati veoma oprezno jer iskustvo pokazuje da molbe teških bolesnika i umirućih nisu izražaj želje za eutanazijskim ubojstvom, nego samo prosvjed protiv nedostatka brige i pažnje okoline te vapaj za boljom njegovom. Bolesnik redovito očekuje ne smrt, nego djelotvornu solidarnost, pažnju, ljubav i sućut. S druge strane nameće se veoma ozbiljno i osjetljivo pitanje: neće li se na etičko-društvenom planu u slučaju prihvaćanja eutanazije motiv samilosti proširiti i na druge motive? Neće li se smrt po vlastitom izboru zloupotrebom pretvoriti u neželjenu smrt po tuđem izboru?

Danas se sve više i češće govori i piše o pravu da čovjek umre dostojanstveno i časno, o čemu autor raspravlja na str. 83—92. Ako se pod izrazom »pravo umrijeti dostojanstveno« misli na izbor koji drži da se ne moraju pod svaku cijenu upotrijebiti i primijeniti sva moguća medicinska sredstva za produljenje čisto vegetativnog života, onda zaista postoji pravo da se umre dostojanstveno. Naprotiv, ako bi se pod tim mislilo na mogućnost slobodnog raspolaganja s trenutkom i načinom svoje smrti, takav je stav s etičko-moralnog stanovišta posve neprihvatljiv. Pri kraju izlaganja o eutanaziji autor ističe važnost pratnje bolesnika u zadnjoj fazi njegova života. Ona se najprije izražava primjenom postojećih medicinskih sredstava koja ublažuju tjelesne bolove, a zatim — otkrivajući smisao i vrijednost tog razdoblja života — u poticanju bolesnika da uvidi kako je vrijedno živjeti s tim i takvim životom sve do kraja.

U dodatku knjige čitalac će naći *Deklaraciju* o eutanaziji Svetog zbora za nauk vjere (str. 97—108), Hipokratovu zakletvu (str. 109—110), Ženevsku formulaciju Hipokratove zakletve (str. 111) te bogat izbor iz suvremene literature o eutanaziji (str. 112—119), što može biti od velike koristi u daljnjem proučavanju ove problematike.

Knjiga Valentina Pozaića, pisana prema zahtjevima znanstvene metodologije, po sebi je popularnog karaktera i ugodno se čita. K eutanaziji pristupa s pozicija medicinske etike ističući pritom opća načela objave i katoličke teologije o poštovanju ljudskog života i davanju prednosti duhovnim vrednotama pred materijalnim i prolaznim. Iako knjiga po sebi nije golema opsega, ona ipak predstavlja zaokruženi prikaz problematike o eutanaziji pa se stoga sama po sebi preporučuje.

Marijan Biškup

H. Erharter — R. Schwarzenberger (ur.), *Versöhnte Christen — Versöhnung in der Welt*. Busspraxis und Busspastoral heute. Österreichische Pastoraltagung 2.—4. Jänner 1986, Herder, Wien, 1986, str. 151.

U Austriji su davno prije nas počeli s održavanjem teološko-pastoralnih sastanaka ili tjeđana (Tagungen). Redovito bivaju u božićno vrijeme; između Božića ili Nove godine ili, ako raspored blagdana u tjednu drukčije savjetuje, odmah nakon Nove godine, a organizira ih »Austrijski pastoralni institut« u Beču. Stoga se je taj studijski sastanak ranije zvao »Božićni skup dušobrižnika«, a već više godina zove se »Austrijski pastoralni skup«. Traje nekoliko dana i veoma je nalik na naš »Teološko-pastoralni tjeđan«, koji se svake godine potkraj siječnja održava u Zagrebu. Austrijanci redovito pozivaju goste iz »istočnih zemalja«, uključujući i Jugoslaviju, pa je tako i potpisani nekoliko puta koristio njihovo velikodušno gostoprimstvo. Ima, dakako, i značajnih razlika. Prije svega, naš je »Tjeđan« popraćen i drugim djelatnostima i manifestacijama (sajam knjiga i crkvenih artikala, razni manji sastanci itd.), pa je stoga i mnogo bučniji. Težište je našeg »Tjeđna« u plenumu, a radne su skupine manjeg značenja. Sudionici našeg »Tjeđna« brojniji su (dosižući i broj od 800 svećenika), dok je na skupu u Beču 1986. godine bilo 500 sudionika (uključujući i laike, koji su, kako je poznato, jače zastupani u pastoralnom radu Crkve u Austriji i drugim srednjoevropskim i zapadnim zemljama). A budući da je područje njemačkog jezika veoma široko, predavači mogu doći iz Njemačke, Švicarske i drugih zemalja.

Budući da je mnogo više razvijen rad u skupinama, veoma korisno upotpunjuju glavna predavanja mali koreferati i mišljenja iznesena u radnim skupinama.

Tema pastoralnog skupa od 2. do 4. siječnja 1986. bila je »Pomireni kršćani — Pomirenje u svijetu«, s podnaslovom »Pastoral i praksa pokore danas«. Tema je, očito, i izazvana i određena posljednjom (redovnom) Biskupskom sinodom u Rimu 1983. godine. Pojam »pomirenja« ovdje je uzet u užem sakramentalno-crkvenom smislu, s naglaskom na sakramentu pokore, ne osvrćući se na »pomirenje u socijalno-političkom pogledu, kako bi to sugerirao drugi dio naslova (»Pomirenje u svijetu«). Uostalom, i biskupska se sinoda većinom zadržala na ovom aspektu pojma »pomirenja«. Teorija je svestrano povezana s iskustvima i praksom. Praktično imamo četiri referata zaokruženo teoretske naravi: B. Hintersberger, »Krivnja između slobode i neuspjeha«; J. Schreiner, »Pomirite se s Bogom« (biblijski, Stari zavjet); G. Bachl, »Crkva kao mjesto pomirenja« i biskup R. Stecher, »Pavstva i kateheza u pokori«.

Uz ova predavanja poredani su koreferati iz prakse i razmišljanja pojedinaca o nekim točkama, na plenumu ili u radnim skupinama. Upravo ovi glasovi iz prakse veoma su korisni kao poticaji za razmišljanje i daljnji rad.

Naši teološko-pastoralni tjedni pretežno se temelje na klasičnim predavanjima, po mogućnosti s mnogo podataka i navođenjem literature (ispod teksta). Razlog je, vjerojatno, u tome što kod nas nema baš mnogo originalnih radova na znanstvenoj razini, pa se nastoji iskoristiti prilika da se to učini u povodu ovakvih skupova. To otežava čitanje, ali u našim prilikama ispunjava određenu prazninu. Austrijski zbornici, a tako i ovaj, mnogo su »lakši«. Oni pružaju toliko teoretskih podataka koliko je potrebno da se omogući pristup konkretnijim pastoralnim rješenjima. Za dublja teoretska razglabanja imaju obilje stručne literature.

Tako u ovom zborniku dolaze do riječi, uz stručnjake iz dogmatike, Svetog pisma i religiozne pedagogije, također biskupi, brojni svećenici i vjeroučitelji, redovnice i laici, čak i jedna gimnazijalka. Uz to ima i dosta empirijskih i socioloških podataka.

Da se usporede razine i stil rada, mogao bi se uzeti naš Zbornik XI od prije deset godina, koji je bio posvećen sakramentu pomirenja ili pokore (BS 1—2/1976).

Sve u svemu: veoma praktičan i koristan i studijski skup i zbornik. Oni naši svećenici koji vladaju njemačkim jezikom (a nema ih baš malo) naći će u ovom zborniku veoma dobrih poticaja za razmišljanje i praksu, djelomice kao dopunu onoga što je izneseno u našem zborniku i u drugim brojevima Bogoslov-

ske smotre i naših drugih teoloških časopisa.

M. Valković

Dokumente deutscher Bischöfe, herausgegeben von Günter Baadte und Anton Rauscher, Band I, Hirtenbriefe und Ansprachen zu Gesellschaft und Politik 1945-1949, bearbeitet von Wolfgang Löhr, Echter Verlag, Würzburg, 1985, str. 368.

Njemački biskupi izdaju veoma mnogo službenih izvaja i dokumenata. Samo u razdoblju koje obuhvaća ova zbirka bilo ih je oko tri tisuće. »Katolička socijalna središnjica u Mönchengladbachu« počela je objavljivati izbor značajnijih dokumenata. Ovaj prvi svezak nosi naslov »Pastirska pisma i nagovori o društvu i politici 1945—1949«.

Ovi su dokumenti veoma zanimljivi jer pružaju sliku o djelovanju crkvene hijerarhije u Njemačkoj u ono vrijeme nakon sloma nacističkog Reicha. Situacija je bila krajnje tragična: glad, porušeni gradovi i uništena industrija, ratni zarobljenici, a osim toga idejna praznina i dezorijentacija te problem krivnje za zlodjela počinjena u vrijeme nacističkog režima. Biskupi su imali golemo polje rada u izgladnjeloj, porušenjoj i poniženoj Njemačkoj, a uz to trebalo je zauzeti kršćanski stav prema neposrednoj prošlosti.

Svezak donosi 80 dokumenata. Oni očituju dijelom stav pojedinih biskupa, nadbiskupa i kardinala, a dijelom su stav biskupskih konferencija (zajedničke i pokrajinskih). Među biskupima je poznati von Galen (Münster), oštar protivnik Hitlerova režima, a također i biskup Sproll (Rottenburg), koji je sedam godina bio progнан iz svoje biskupije. U znak priznanja trojica će 1946. biti proglašeni kardinalima: Frings (Köln), von Preysing (Berlin) te von Galen. Münchenski nadbiskup Faulhaber već je bio imenovan kardinalom 1921. godine.

Ono što je bilo glavnim predmetom biskupske društveno-političke brige u ovo vrijeme moglo bi se sažeti u nekoliko sljedećih točaka.

a) Pitanje odgovornosti za nacistička zlodjela te pitanje krivnje njemačkog naroda. Biskupi, u skladu s tradicionalnim katoličkim naukom, ne prihvaćaju pojam skupne krivnje koji se tada nametao s raznih strana, ali priznaju da se dio njemačkog naroda dao zavesti i uplesti u Hitlerove zločinačke nakane. Pro-